

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

В статье рассматривается влияние внетекстовых средств на активизацию познавательной деятельности младших школьников на уроках чтения.

The article examines the influence of extra textual means on intensification of primary school children's cognitive activity on lessons dedicated to reading.

Сучасна початкова освіта перебуває у стані реформування й оновлення. Проте пильна увага до проблеми пізнавальної діяльності молодших школярів , її активізації свідчить про актуальність цього питання і в наш час.

Ідея виховання у школярів активності в навчанні належить до фундаментальних ідей педагогіки. Теоретичні положення Я.А.Коменського, Й.Ф.Гербарта, А. Дистервега, К.Д. Ушинського знайшли подальший розвиток у наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних педагогів (М.О. Данилов, Л.П. Аристова, П.І. Підкасистий, Г.І. Щукіна, Т.І Шамова, С.У. Гончаренко, Ю.К. Бабанський, О.Я. Савченко та ін.).

Читання (класне й позакласне) у початкових класах – це особливий шкільний предмет, “своєрідний засіб художньо-естетичного пізнання світу” (О.Я.Савченко). *Уроки читання багатофункціональні*: створюють умови для засвоєння учнями широкого кола літературознавчих, людинознавчих, суспільствознавчих, природничих уявлень, понять; сприяють формуванню системи умінь і навичок, способів читацької діяльності; виховують емоційно-ціннісні почуття і ставлення; розвивають творчі здібності учнів. Саме тому сучасний погляд на методику уроку ґрунтується на розумінні його як „розгорнутої читацької діяльності учнів, яку зумовлюють передусім зміст і жанр твору, вікові особливості і рівень готовності учнів до його сприймання і засвоєння” [1, 213].

У початковій школі формується мовна особистість — вдумливий, естетично розвинений читач, а не просто учень, який умів читати й писати. Збагаченню почуттєвого та образного сприймання художніх творів, освоєння учнями морально-етичних і естетичних цінностей у процесі осмислення прочитаного сприяє активне використання *ілюстративного матеріалу*.

Численні дослідження науковців (Л.В. Занков, Т.І.Шамова, Г.С. Костюк, О.Я. Савченко та ін.) показали, що тільки активна діяльність самого школяра є запорукою його успішного розвитку [2, 20]. Першорядне завдання вчителя – пробудити в кожній дитини пізнавальну активність, допитливість, прагнення мислити, робити самостійні висновки.

Цікаві запитання до виучуваних художніх творів збуджують пізнавальну активність молодших школярів,

спонукають їх до “вдумливого опанування новим матеріалом”. При цьому відбувається “збагачення ціннісних орієнтацій учнів: діти здебільшого запитують лише тоді, коли їх щось насправді дуже зацікавило, коли в знайомих предметах виявляються невідомі, незвичайні особливості, при цьому запитуючи, вони водночас міркують” [2, 35].

Систематична робота в цьому напрямку дає відчутні результати. Прагнення запитувати стає **стійкою пізнавальною потребою**. Водночас “формується інтелектуальна звичка не просто слухати пояснення, а сортувати матеріал, виділяючи нове, незвичне, невідоме” [2, 36-37].

Пізнавальну активність, самостійність мислення учнів на уроках читання викликає **застосування ілюстраційної наочності** (предметні й сюжетні малюнки; портрети письменників, репродукції картин відомих художників; дитячі малюнки до творів).

Ілюстрації допомагають молодшим школярам глибше зрозуміти зміст вивчених художніх творів; сприяють загостренню уваги на суттєвих ознаках описуваних подій, розумінню внутрішнього стану героїв та їх вчинків. Крім того, застосування ілюстративної наочності зменшує гіподинамію учнів, подовжує їхню працездатність, забезпечує позитивну емоційну атмосферу на уроці та формування інтересу до навчання. Розгляд та аналіз репродукції відомих творів мистецтва зворушують почуття, уяву молодших школярів. Так, наприклад, робота над репродукцією П.Д. Козина “Земляк” допоможе учням краще зрозуміти зміст твору І. Січовика “Автомат і квіти”, присвячений Великій вітчизняній війні:

- Кого зображено на картині?
- У який час відбувалася подія? Хто врятував хлопчика?
- Зверни увагу на вираз обличчя бійця. Як ти гадаєш, про кого він міг подумати в цей час?
- Що спільного у змісті оповідання І. Січовика “Автомат і квіти” та репродукції картини “Земляк”? Що є відмінним?

Така робота сприяє розширенню й збагаченню життєвого досвіду молодших школярів; засвоєнню ними

елементарних історичних знань про свою Батьківщину; привчає до всебічного бачення події чи об'єкта.

Слід зазначити, що процес розгляду й аналізу художньої наочності значно поживляють активізуючі запитання:

- Які почуття передає ця картина?
- Який ми можемо зробити висновок про ставлення художника до зображуваних подій? Чому ви так думаєте?

Слід зазначити, що, наприклад, *ілюстративний матеріал* „Читанки” для 2 класу представлений різнопланово. Подамо його аналіз у вигляді таблиці:

Таблиця 1

Загальна характеристика ілюстративного матеріалу в підручнику з читання (2 кл.)

Зміст ілюстративного матеріалу				
Тематичні малюнки (початок розділу)	Сюжетні малюнки до творів	Предметні малюнки (герої творів)	Репродукції картин	Портрети письменників
12	29	15	5	1

Із табл. 1. видно, що кожен розділ розпочинається тематичним малюнком. Це, на думку методистів, “створює в учнів відповідний настрій, налаштовує їх на серйозну аналітичну роботу, активізує життєвий досвід”. Найбільшу кількість становлять сюжетні малюнки. Вони допомагають молодшим школярам глибше зрозуміти зміст виучуваних художніх творів, привертають увагу дітей до сутності зображених подій, дозволяють виконати різні аналітичні завдання, наприклад:

- Зістав малюнок і текст казки, що нового ти помітив?
- Які епізоди казки зображено на малюнках? До якої частини казки ілюстрація відсутня?
- Кого з героїв не зобразив художник? Який абзац тексту передає зміст малюнка?
- До яких рядків вірша цей малюнок?

Предметні малюнки до художніх творів підкріплюють життєвий досвід дітей (зовнішній вигляд тварин: лисичка, ведмідь, зайчик); дають уявлення про портрет дійових осіб –

вираз очей, наприклад, дозволяє відчутти стан, у якому перебуває герой.

Репродукції картин, на нашу думку, дібрані у відповідності до вікових особливостей учнів 2 класу. Вони є зрозумілими за змістом і органічно доповнюють знання, набуті молодшими школярами під час читання творів різних жанрів. Так, наприклад, одні з них (*Й.Й. Бокшай. Осінь; М.П. Глущенко. Зимовий ліс; В.Ф. Яценко. Рання весна*) допомагають узагальнити досвід дітей про пори року, спів ставити бачення живої природи письменником та художником зі своїм власним; розвивати спостережливість; виховувати ставлення до оточуючого нас світу; інші (*А.Каменська. Моя сестричка, П.Д. Козин. Земляк*) – вчать другокласників описувати зовнішність людини; бачити вираз обличчя і уявляти їхні думки тощо.

На жаль, підручник не містить портретів письменників. Тому вчителю при підготовці до уроку необхідно виправити цей недолік. Вважаємо, що учням 1-4 класів буде не лише цікаво побачити портрети тих людей, які є авторами прекрасних творів, а й корисно взяти невеличку інформацію, що має пропедевтичний характер у підготовці до вивчення курсу літератури у середній та старшій школі.

Отже, засобів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів чимало. Необхідно широко й творчо використовувати їх, враховуючи мету уроку, характер вивчуваного матеріалу, рівень підготовки учнів.

Література

1. Навчання і виховання учнів 2 класу: Методичний посібник для вчителів /Упор. О.Я. Савченко. – К.: Початкова школа, 2003. – 608 с.
2. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. – К.: Рад. школа, 1976. – 175 с.